

KONSTYTUCJA I PRAWO KONSTYTUCYJNE

Zarys wykładu

Ryszard Balicki, Michał Bernaczyk, Olga Hałub-Kowalczyk
Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska
Marta Kłopocka-Jasińska, Artur Ławniczak
Małgorzata Masternak-Kubiak, Anna Śledzińska-Simon
Justyna Węgrzyn, Krzysztof Wygoda

DOSTĘP DO TESTÓW ONLINE

Wolters Kluwer

KONSTYTUCJA I PRAWO KONSTYTUCYJNE

Zarys wykładu

Ryszard Balicki, Michał Bernaczyk, Olga Hałub-Kowalczyk
Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska
Marta Kłopocka-Jasińska, Artur Ławniczak
Małgorzata Masternak-Kubiak, Anna Śledzińska-Simon
Justyna Węgrzyn, Krzysztof Wygoda

DOSTĘP DO TESTÓW ONLINE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Stanowisko stron
Pogląd

Orzecznictwo

Literatura

Historia

Nowe przepisy

Stan prawny na 15 sierpnia 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Sabina Grabowska, prof. URz

Wydawca

Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Anna Popławska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Podręcznik opracowany został w Katedrze Prawa Konstytucyjnego
Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Autorami poszczególnych części są:

Ryszard Balicki: rozdział II pkt 5; rozdział III pkt 2.1. i 2.4.; rozdział VI, rozdział VIII pkt 1 i 2;
rozdział IX

Michał Bernaczyk: rozdział I pkt 1; rozdział II pkt 1 i 4; rozdział III pkt 2.9., rozdział IV

Olga Hałub-Kowalczyk: rozdział III pkt 2.5., pkt 2.8. – wspólnie z Mariuszem Jabłońskim;
rozdział VIII pkt 5 – wspólnie z Mariuszem Jabłońskim; rozdział XIV pkt 4 i 5

Mariusz Jabłoński: rozdział II pkt 2 i 3; rozdział III pkt 2.2., pkt 2.8. – wspólnie z Olgą Hałub-
Kowalczyk, pkt 2.13., pkt 2.16., pkt 3.8.; rozdział V pkt 2, 3, 4, 5, 6.1., 6.3., 6.5. – wspólnie
z Sylwią Jarosz-Żukowską; rozdział VII; rozdział VIII pkt 3, 4 – wspólnie z Justyną Węgrzyn;
rozdział VIII pkt 5 – wspólnie z Olgą Hałub-Kowalczyk; rozdział XII pkt 1, 2, 3, 4, 6 – wspólnie
z Sylwią Jarosz-Żukowską; rozdział XIV pkt 7 i 8

Sylwia Jarosz-Żukowska: rozdział III pkt 2.15., 3; rozdział V pkt 2, 3, 4, 5, 6.1., 6.3., 6.5. – wspólnie
z Mariuszem Jabłońskim; rozdział XII pkt 1–4, 6 – wspólnie z Mariuszem Jabłońskim

Małgorzata Masternak-Kubiak: rozdział III pkt 2.6., 2.7., 2.10.; rozdział X; rozdział XI pkt 1–6

Artur Ławniczak: rozdział I pkt 2 i pkt 3; rozdział III pkt 1, 2.12., 4

Anna Śledzińska-Simon: rozdział III pkt 2.3. i 3.7.; rozdział V pkt 1; rozdział XI pkt 7

Marta Kłopocka-Jasińska: rozdział V pkt 6.2. i 6.4.; rozdział XI pkt 8 i 9

Justyna Węgrzyn: rozdział V pkt 6.6. i 6.7.; rozdział VIII pkt 3 i 4 – wspólnie z Mariuszem Jabłońskim;
rozdział XII pkt 5; rozdział XIV pkt 1, 2, 3 i 6

Krzysztof Wygoda: rozdział III pkt 2.11. i 2.14.; rozdział XIII

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-543-3

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19; e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Literatura podstawowa	19
Przedmowa.....	21
Rozdział I	
Polski konstytucjonalizm i jego źródła.....	25
1. Pojęcie konstytucjonalizmu (<i>Michał Bernaczyk</i>)	25
1.1. Wprowadzenie	25
1.2. Definiowanie konstytucjonalizmu	26
1.3. Konstytucjonalizm a rządy prawa	31
2. Geneza i ewolucja ustawodawstwa konstytucyjnego (<i>Artur Ławniczak</i>).....	37
2.1. Powstawanie polskiego ustawodawstwa konstytucyjnego	37
2.2. Konstytucja (Ustawa Rządowa) z 3.05.1791 r.	39
2.3. Między Konstytucją 3 maja a konstytucjami II Rzeczypospolitej.....	43
3. Sformalizowany ustrój polityczny po II wojnie światowej (<i>Artur Ławniczak</i>).....	44
3.1. Powojenne konstytucyjne przemiany	44
3.2. Inkorporacja rozwiązań obcych.....	46
Rozdział II	
Materialne a formalne obowiązywanie Konstytucji RP.....	49
1. Pojęcie i klasyfikacja konstytucji (<i>Michał Bernaczyk</i>).....	50
2. Procedura uchwalania i zmiany konstytucji (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	64
2.1. Pojęcie i rodzaje zmian konstytucji	64
2.2. Gwarancje ustrojowe stabilności konstytucji.....	69
2.3. Wymogi formalne	70
2.3.1. Znaczenie systematyki konstytucji w kontekście modyfikacji jej treści.....	70
2.3.2. Wniesienie projektu i uchwalenie ustawy	70

2.3.3. Przeprowadzenie referendum w sprawie przyjęcia ustawy o zmianie Konstytucji	73
2.3.4. Dopuszczalność przeprowadzenia referendum przedkonstytucyjnego.....	76
3. Zagadnienie „przełamywania” postanowień Konstytucji RP (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	78
4. Wykładnia (interpretacja) Konstytucji RP (<i>Michał Bernaczyk</i>)	84
5. Konstytucyjne aspekty akcesji Polski do Unii Europejskiej (<i>Ryszard Balicki</i>)	93

Rozdział III

Zasady ustrojowe w ustawie zasadniczej	97
1. Forma państwa a system rządów (<i>Artur Ławniczak</i>)	100
2. Ustrój państwowy.....	102
2.1. Wprowadzenie (<i>Ryszard Balicki</i>)	102
2.2. Dobro wspólne (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	103
2.3. Demokratyczne państwo prawne (<i>Anna Śledzińska-Simon</i>)	107
2.3.1. Wprowadzenie.....	107
2.3.2. Formalne i materialne rozumienie demokratycznego państwa prawnego	110
2.3.3. Praworządność w ujęciu porównawczym	112
2.4. Zasada państwa jednolitego (unitarnego) (<i>Ryszard Balicki</i>)	113
2.5. Zasada zwierzchnictwa Narodu (<i>Olga Hałub-Kowalczyk</i>).....	114
2.6. Zasada republikańskiej formy rządów (<i>Małgorzata Masternak- -Kubiak</i>)	115
2.7. Zasada zrównoważonego rozwoju (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>)...	118
2.8. Zasada legalizmu (<i>Mariusz Jabłoński, Olga Hałub-Kowalczyk</i>).....	121
2.9. Zasada nadrzędności konstytucji (<i>Michał Bernaczyk</i>)	122
2.10. Przestrzeganie prawa międzynarodowego (<i>Małgorzata Masternak- -Kubiak</i>)	128
2.11. Zasada podziału władzy (<i>Krzysztof Wygoda</i>)	133
2.12. Pluralizm polityczny (<i>Artur Ławniczak</i>)	135
2.13. Społeczeństwo obywatelskie (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	136
2.13.1. Definiowanie społeczeństwa obywatelskiego	136
2.13.2. Determinanty definiowania treści konstytucyjnej zasady.....	137
2.14. Zakaz istnienia organizacji totalitarnych i autorytarnych (<i>Krzysztof Wygoda</i>)	140
2.15. Wolność mediów (<i>Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	141
2.16. Konstytucyjne determinanty decentralizacji i samorządności (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	145
3. Zasady ustroju społeczno-gospodarczego w Konstytucji RP (<i>Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	148

3.1. Wprowadzenie	148
3.2. Zasada społecznej gospodarki rynkowej	149
3.3. Ochrona własności i dziedziczenia	153
3.3.1. Konstytucjonalizacja własności – wprowadzenie.....	153
3.3.2. Ujęcie ochrony własności i dziedziczenia w Konstytucji RP	154
3.3.3. Podmiot i przedmiot ochrony.....	154
3.3.4. Konstytucyjnie dopuszczalne formy ingerencji w sferę własności	157
3.4. Zasada wolności działalności gospodarczej	161
3.5. Zasada ochrony gospodarstw rodzinnych.....	165
3.6. Ochrona pracy w Konstytucji RP	166
3.7. Ochrona małżeństwa, rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa (<i>Anna Śledzińska-Simon</i>).....	168
3.7.1. Wprowadzenie.....	168
3.7.2. Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny.....	169
3.7.3. Rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo.....	171
3.8. Opieka nad weteranami walk o niepodległość jako zasada i prawo podmiotowe (<i>Mariusz Jabłoński</i>).....	172
4. Wartości i symbole konstytucyjne (<i>Artur Ławniczak</i>).....	174

Rozdział IV

Źródła prawa (<i>Michał Bernaczyk</i>).....	177
1. Ogólne założenia systemu źródeł prawa w Konstytucji RP	177
2. Ustawa i rozporządzenie z mocą ustawy	186
3. Rozporządzenie wykonawcze	193
4. Umowa międzynarodowa i inne źródła prawa międzynarodowego	197
5. Prawo Unii Europejskiej.....	207
6. Akty prawa miejscowego.....	214

Rozdział V

Charakter i znaczenie konstytucyjnego zdefiniowania katalogu wolności

i praw jednostki	217
1. Zasady ogólne regulacji wolności i praw w Konstytucji RP (<i>Anna Śledzińska-Simon</i>).....	220
1.1. Wprowadzenie	220
1.2. Godność.....	220
1.3. Wolność i ograniczanie korzystania z konstytucyjnych praw i wolności	225
1.3.1. Wolność jednostki.....	225
1.3.2. Warunki dopuszczalnego ograniczenia konstytucyjnych wolności i praw.....	227
1.3.3. Równość i zakaz dyskryminacji	230

1.3.4. Równość kobiet i mężczyzn	235
1.3.5. Ochrona praw wynikających z obywatelstwa.....	238
2. Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	246
2.1. Wprowadzenie	246
2.2. Zakres i charakter konstytucyjnej regulacji w obszarze wolności i praw.....	247
2.3. Prawa człowieka jako prawa podmiotowe a zasady polityki państwa	250
2.4. Prawo a wolność	252
3. Klasyfikacja wolności i praw człowieka w Konstytucji RP (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	254
3.1. Wprowadzenie	254
3.2. Wolności i prawa osobiste	255
3.3. Wolności i prawa polityczne	256
3.4. Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne	257
3.5. Specyfika postanowień Konstytucji RP dotyczących praw socjalnych	259
3.6. Prawa podstawowe	260
3.7. Obywatelstwo polskie a wolności i prawa obywatelskie.....	261
3.7.1. Obywatelstwo polskie	261
3.7.2. Wolności i prawa obywatelskie.....	262
4. Podmioty konstytucyjnych wolności i praw (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	265
5. Adresaci konstytucyjnych wolności i praw (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	268
6. Środki ochrony wolności i praw jednostki	270
6.1. Pojęcie i rodzaje środków ochrony wolności i praw (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	270
6.2. Prawo do sądu (<i>Marta Kłopocka-Jasińska</i>)	271
6.2.1. Prawo do sądu jako prawo podstawowe jednostki	271
6.2.2. Podstawy normatywne prawa do sądu	272
6.2.3. Zakres podmiotowy i przedmiotowy prawa do sądu	273
6.3. Prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>).....	276
6.4. Skarga konstytucyjna (<i>Marta Kłopocka-Jasińska</i>).....	278
6.4.1. Pojęcie i modele skargi konstytucyjnej.....	278
6.4.2. Charakterystyka polskiej skargi konstytucyjnej.....	279
6.4.3. Ustawowe zasady wniesienia i rozpoznania skargi konstytucyjnej.....	281
6.5. Wnioski do Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>).....	282
6.6. Skarga do wyspecjalizowanych rzeczników (<i>Justyna Węgrzyn</i>).....	283

6.6.1. Rzecznik Praw Pacjenta	283
6.6.2. Rzecznik Konsumentów	287
6.7. Skarga na przewlekłość postępowania (<i>Justyna Węgrzyn</i>).....	291

Rozdział VI

Wybory i ich znaczenie we współczesnym systemie sprawowania władzy

(<i>Ryszard Balicki</i>)	295
1. Demokracja przedstawicielska	296
1.1. Wprowadzenie	296
1.2. Zasada przedstawicielstwa politycznego (reprezentacji)	298
2. Prawo wyborcze	299
2.1. Pojęcie prawa wyborczego.....	300
2.2. Zasady prawa wyborczego	302
2.2.1. Zasada powszechności	303
2.2.2. Zasada równości	304
2.2.3. Zasada bezpośredniości	305
2.2.4. Zasady proporcjonalności i większości	305
2.2.5. Zasada tajności	306
3. Organizacja wyborów	306
3.1. Zarządzenie wyborów.....	306
3.2. Organy wyborcze.....	307

Rozdział VII

Instytucje demokracji bezpośredniej (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	309
1. Wprowadzenie – pojęcie demokracji bezpośredniej	309
2. Katalog instytucji demokracji bezpośredniej.....	311
3. Instytucje demokracji bezpośredniej w obowiązującej Konstytucji RP	313
3.1. Referendum ogólnokrajowe.....	314
3.1.1. Przedmiot referendum	314
3.1.2. Uprawnieni do wzięcia udziału w referendum.....	315
3.1.3. Prawo do zarządzania referendum ogólnokrajowego	316
3.1.4. Wiążący a rozstrzygający charakter wyników referendum ogólnokrajowego.....	317
3.2. Referendum lokalne	318
3.3. Obywatelska inicjatywa ustawodawcza	320
3.4. Petycje i informacyjne prawa dostępowe.....	322
4. Pozakonstytucyjne instytucje (wybrane przykłady).....	323
4.1. Wysłuchanie publiczne.....	323
4.2. Zgromadzenia obywatelskie, konsultacje oraz budżety obywatelskie	324

Rozdział VIII

Władza ustawodawcza	325
1. Geneza i ewolucja parlamentu (<i>Ryszard Balicki</i>)	326
1.1. Narodziny parlamentu	326
1.2. Polski Sejm walny	328
2. Klasyfikacja funkcji parlamentu (<i>Ryszard Balicki</i>)	329
2.1. Uwagi wstępne	329
2.2. Problem typizacji funkcji parlamentu	329
2.3. Konstytucyjne ujęcie funkcji Sejmu i Senatu	331
2.4. Pozostałe funkcje Sejmu	332
2.5. Funkcja europejska (unijna)	333
3. Organizacja i funkcjonowanie Sejmu i Senatu (<i>Mariusz Jabłoński, Justyna Węgrzyn</i>)	334
3.1. Wprowadzenie	334
3.2. Organy Sejmu	335
3.3. Funkcjonowanie Sejmu	339
3.4. Organy Senatu	343
3.5. Funkcjonowanie Senatu	345
4. Zgromadzenie Narodowe (<i>Mariusz Jabłoński, Justyna Węgrzyn</i>)	347
4.1. Modele	347
4.2. Specyfika funkcjonowania Zgromadzenia Narodowego w Polsce	348
5. Status prawny parlamentarzystów (<i>Mariusz Jabłoński, Olga Hałub-Kowalczyk</i>)	351
5.1. Wprowadzenie	351
5.2. Mandat przedstawicielski	353
5.3. Zasada niepołączalności	354
5.4. Obowiązki i prawa parlamentarzystów	356
5.5. Immunitety parlamentarzystów	358
5.6. Immunitet materialny	358
5.7. Immunitet formalny	360
5.8. Przywilej nietykalności	361
5.9. Tryb wyrażenia zgody na pociągnięcie parlamentarzysty do odpowiedzialności sądowej (karnej)	362
5.10. Formy zrzeszania się parlamentarzystów	363

Rozdział IX

Władza wykonawcza (<i>Ryszard Balicki</i>)	365
1. Prezydent RP	366
1.1. Wprowadzenie	366
1.2. Pozycja ustrojowa Prezydenta w Konstytucji RP	368
1.3. Zasady i tryb wyboru Prezydenta RP	369
1.4. Zastępstwo i opróżnienie urzędu	371

1.5. Kompetencje Prezydenta RP.....	372
1.5.1. Kompetencje Prezydenta RP związane z funkcjonowaniem Sejmu i Senatu	373
1.5.2. Kompetencje Prezydenta RP związane z funkcjonowaniem rządu	377
1.5.3. Kompetencje Prezydenta RP związane z funkcjonowaniem władzy sądowniczej	379
1.5.4. Tradycyjne uprawnienia głowy państwa.....	380
1.6. Odpowiedzialność Prezydenta RP	383
2. Rada Ministrów RP	383
2.1. Wprowadzenie	383
2.2. Powoływanie Rady Ministrów	384
2.3. Skład, organizacja i funkcjonowanie Rady Ministrów.....	385
2.3.1. Skład Rady Ministrów.....	385
2.3.2. Funkcjonowanie i organizacja Rady Ministrów	386
2.4. Kompetencje Rady Ministrów	388
2.5. Odpowiedzialność Rady Ministrów i jej członków	389
2.5.1. Odpowiedzialność polityczna.....	389
2.5.2. Odpowiedzialność konstytucyjna	390

Rozdział X

Samorząd terytorialny (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>).....	391
1. Pojęcie i istota samorządu terytorialnego	392
2. Zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego.....	394
3. Struktura samorządu terytorialnego.....	398
4. Ustrój samorządu terytorialnego	401
5. Nadzór nad samorządem terytorialnym	405

Rozdział XI

Sądy i Trybunały	409
1. Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>).....	411
2. Sądy jako organy sprawujące wymiar sprawiedliwości (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>)	413
3. Konstytucyjne zasady sprawowania wymiaru sprawiedliwości (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>)	416
3.1. Zasada jednolitości.....	416
3.2. Zasada dwuinstancyjności postępowania	416
3.3. Zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.....	417
3.4. Zasada jawności rozprawy	419
4. Struktura wymiaru sprawiedliwości (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>)	419
5. Zasada niezawisłości sędziów (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>).....	432
5.1. Regulacja konstytucyjna	432

5.2. Gwarancje niezawisłości sędziowskiej	436
6. Powoływanie sędziów (<i>Małgorzata Masternak-Kubiak</i>)	440
7. Krajowa Rada Sądownictwa (<i>Anna Śledzińska-Simon</i>)	443
7.1. Geneza instytucji	443
7.2. Skład	445
7.3. Nowa Krajowa Rada Sądownictwa	448
8. Trybunał Konstytucyjny (<i>Marta Kłopocka-Jasińska</i>)	450
8.1. Sądowa kontrola konstytucyjności prawa	450
8.2. Kształtowanie się sądownictwa konstytucyjnego w Polsce	452
8.3. Charakterystyka polskiego Trybunału Konstytucyjnego według Konstytucji z 1997 r.	454
8.3.1. Pozycja ustrojowa, skład i organizacja Trybunału Konstytucyjnego	454
8.3.2. Zakres kompetencji Trybunału Konstytucyjnego	455
8.3.3. Kontrola konstytucyjności prawa	456
8.3.4. Pozostałe kompetencje Trybunału Konstytucyjnego	457
8.3.5. Skutki orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego	459
9. Trybunał Stanu (<i>Marta Kłopocka-Jasińska</i>)	462
9.1. Pojęcie i istota odpowiedzialności konstytucyjnej	462
9.2. Odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu w Konstytucji z 1997 r.	464
9.3. Pozycja ustrojowa, skład i organizacja Trybunału Stanu	466
9.4. Postępowanie w sprawie pociągnięcia do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu	467

Rozdział XII

Organy kontroli państwowej i ochrony prawa	469
1. Wprowadzenie (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	470
2. Rzecznik Praw Obywatelskich (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz- -Żukowska</i>)	471
2.1. Specyfika instytucji ombudsmana we współczesnych państwach demokratycznych i jej początki w Polsce	471
2.2. Pozycja ustrojowa Rzecznika Praw Obywatelskich	473
2.3. Zakres podmiotowy i przedmiotowy działania Rzecznika Praw Obywatelskich	476
2.4. Środki działania Rzecznika Praw Obywatelskich	478
3. Rzecznik Praw Dziecka (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	481
3.1. Pozycja ustrojowa Rzecznika Praw Dziecka	481
3.2. Zakres i środki działania Rzecznika Praw Dziecka	483
4. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz- -Żukowska</i>)	485
4.1. Charakter ustrojowy i skład Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji	485
4.2. Funkcje i zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji	488

5. Najwyższa Izba Kontroli (<i>Justyna Węgrzyn</i>)	491
5.1. Uwagi wstępne	491
5.2. Struktura organizacyjna Najwyższej Izby Kontroli	491
5.3. Zakres podmiotowy, przedmiotowy i kryteria kontroli państwowej... ..	493
5.4. Postępowanie kontrolne i wystąpienie pokontrolne	494
6. Przykłady pozakonstytucyjnych organów kontroli i ochrony prawa (<i>Mariusz Jabłoński, Sylwia Jarosz-Żukowska</i>)	495

Rozdział XIII

Finanse publiczne i rola ustrojowa banku centralnego (<i>Krzysztof Wygoda</i>)	499
1. Gospodarka finansowa	499
1.1. Wprowadzenie	499
1.2. Regulowanie finansów publicznych i ich elementy	500
1.3. Konstytucyjny limit zadłużenia	500
2. Organizacja Skarbu Państwa	501
3. Budżet państwa	501
3.1. Ustawa budżetowa	501
3.2. Prowizorium budżetowe	502
3.3. Brak prorogacji budżetowej	503
3.4. Pokrycie deficytu budżetowego	503
4. Zasady pracy nad budżetem	504
4.1. Inicjatywa i termin złożenia	504
4.2. Ograniczenie roli Senatu i Prezydenta RP	504
4.3. Konsekwencje nieprzyjęcia ustawy budżetowej	505
5. Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania ustawy budżetowej	505
6. Narodowy Bank Polski	506
6.1. Pozycja i organizacja Narodowego Banku Polskiego	506
6.2. Prezes Narodowego Banku Polskiego	506
6.3. Rada Polityki Pieniężnej	507
6.4. Zadania Narodowego Banku Polskiego	507

Rozdział XIV

Stany nadzwyczajne	509
1. Wprowadzenie (<i>Justyna Węgrzyn</i>)	510
2. Zasady wprowadzania stanów nadzwyczajnych (<i>Justyna Węgrzyn</i>)	510
2.1. Zasada wyjątkowości (subsidiarności)	511
2.2. Zasada legalności	511
2.3. Zasada proporcjonalności i celowości	512
2.4. Zasada ochrony podstaw systemu prawnego	512
2.5. Zasada ochrony organów przedstawicielskich	512
3. Stan wojenny (<i>Justyna Węgrzyn</i>)	513
3.1. Przesłanki warunkujące wprowadzenie stanu wojennego	513

3.2. Procedura wprowadzenia stanu wojennego	515
3.3. Obszar obowiązywania i czas trwania stanu wojennego	516
3.4. Zasady działania organów władzy publicznej w czasie stanu wojennego	516
3.5. Ograniczenie wolności i praw w czasie stanu wojennego	517
3.6. Zniesienie stanu wojennego	518
4. Stan wyjątkowy (<i>Olga Hałub-Kowalczyk</i>)	518
4.1. Przesłanki warunkujące wprowadzenie stanu wyjątkowego	518
4.2. Procedura wprowadzenia stanu wyjątkowego	520
4.2.1. Regulacja konstytucyjna	520
4.2.2. Regulacja ustawowa	520
4.3. Czas trwania stanu wyjątkowego	522
4.4. Działalność organów władzy publicznej w czasie stanu wyjątkowego	523
5. Stan klęski żywiołowej (<i>Olga Hałub-Kowalczyk</i>)	524
5.1. Przesłanki warunkujące wprowadzenie stanu klęski żywiołowej	524
5.2. Procedura wprowadzenia stanu klęski żywiołowej w regulacji konstytucyjnej i ustawowej	525
5.3. Czas trwania stanu klęski żywiołowej	526
5.4. Działalność organów władzy publicznej w czasie stanu klęski żywiołowej	527
6. Stan wojny (<i>Justyna Węgrzyn</i>)	528
6.1. Uwagi wstępne	528
6.2. Przesłanki warunkujące wprowadzenie stanu wojny	529
6.3. Procedura wprowadzenia stanu wojny	529
6.4. Obszar obowiązywania i czas trwania stanu wojny	530
6.5. Pojęcie „czas wojny”	530
6.6. Zawarcie pokoju	530
7. Ochrona wolności i praw jednostki w stanach nadzwyczajnych (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	531
7.1. Konsekwencje wprowadzenia stanu nadzwyczajnego w sferze realizacji konstytucyjnych wolności i praw jednostki	531
7.2. Charakter i zakres gwarancji konstytucyjnych	532
7.3. Wkroczenie w sferę wolności i praw jednostki w drodze rozporządzeń z mocą ustawy	535
8. Zagadnienie dopuszczalności ograniczania wolności i praw jednostki w związku z wprowadzeniem stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemicznego (stanów niebędących formalnie stanem nadzwyczajnym w rozumieniu konstytucyjnym) (<i>Mariusz Jabłoński</i>)	536
Wykaz powoływanych aktów prawnych	541
O Autorach	547

PRZEDMOWA

Podjęcie decyzji o przygotowaniu podręcznika poświęconego obowiązującej Konstytucji RP i w szerszym zakresie prawa konstytucyjnemu nie było proste i nie nastąpiło z dnia na dzień. Przyczyn, które złożyły się na podjęcie tego wysiłku, było co najmniej kilka. Z jednej strony, okazało się, że po blisko 25 latach stosowania postanowień Konstytucji RP z 2.04.1997 r. dostrzegalny stał się „nowy” kierunek interpretacji jej postanowień. W wyniku działań ustawodawcy (bo formalnie treść samej Konstytucji RP w tym czasie nie zmieniła się zasadniczo poza rozwiniciem postanowień art. 55 i 99) doszło do modyfikacji wielu dotychczas – tak się przynajmniej wydawało – utrwalonych zasad, pojęć, konstrukcji i procedur, co zawsze wymaga omówienia oraz przedstawienia ich merytorycznej oceny. Z drugiej strony, chyba jeszcze ważniejszej, uznaliśmy, że efekt naszej pracy przyniesie korzyść tym, komu tak naprawdę staramy się pomóc, czyli studentom.

Jednocześnie ważne jest podniesienie, że dla każdego z nas będącego współautorem prezentowanego podręcznika wyzwaniem było pogodzenie osobowości naukowca z jednej strony i dydaktyka z drugiej. Zawsze „objawia się” bowiem dążenie do przedstawienia jak najbardziej pogłębionej analizy konkretnego zagadnienia, jednakże mieliśmy świadomość, że takie podejście może nie do końca zostać zrozumiałe przez tego, do kogo ma być ona skierowana. Dlatego staraliśmy się cały czas pamiętać, że adresatem naszej pracy jest student pierwszego roku studiów, a więc rozpoczynający swoją przygodę na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, i w konsekwencji będący dopiero na pierwszym etapie poznawania specyfiki prawa. Fakt ten wymagał uwzględnienia podczas definiowania pojęć, istoty regulacji, mechanizmów i procedur, a także zależności ustrojowych, zasady jak najprostszego przekazu, choć z perspektywy różnego rodzaju nowych „metod” interpretacji norm Konstytucji RP z 2.04.1997 r. i praktyki, która towarzyszy obecnemu stosowaniu jej postanowień, okazywało się to być niełatwe do wykonania.

Nie możemy też ukrywać, że pomimo naszych starań, przynajmniej w pewnych fragmentach opracowania, naukowa strona naszej natury wzięła górę, a w rezultacie osiągnięty został efekt nie tylko w postaci omówienia podstawowych pojęć, praktyki i prowadzonych dyskusji w obszarze prawa konstytucyjnego, ale także przedstawienia pewnych uwag i postulatów *de lege ferenda*, które – przynajmniej taką mamy nadzieję – mogą stać się przyczynkiem do kontynuowania dyskusji naukowej.

Pracę nad podręcznikiem podjęliśmy w trudnym dla wszystkich okresie, czyli funkcjonowania zagrożeń i obostrzeń związanych z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (co samo w sobie ze względu na przyjęte procedury stanowienia prawa w tym zakresie i charakteru przyjętych rozwiązań zasługuje na pogłębianie prowadzonych już – i słusznie krytycznych – badań naukowych). Na pewno sytuacja ta nie sprzyjała sprawnemu kontynuowaniu podjętego wysiłku z powodu różnych, typowo ludzkich i trudnych doświadczeń, które dotyczyły nas, naszych Bliskich, Przyjaciół i Znajomych. Mamy jednak nadzieję, że wbrew tym przeciwnościom ostateczny wynik i zaprezentowane treści będą spełniały swoją funkcję w procesie dydaktycznym, a może także – jak już wcześniej wspomniano – staną się początkiem zawsze ważnej i potrzebnej debaty na temat funkcjonowania prawa konstytucyjnego.

Zarówno prowadzenie prac, jak i ostateczny ich efekt uświadomiły nam, jak trudnym zadaniem jest przygotowanie podręcznika prawa konstytucyjnego i jak wielkie uznanie należy się tym, którym udało się to uczynić w przeszłości. W tym miejscu chcielibyśmy wspomnieć tych wszystkich Autorów, których wkład wydaje się nam nie do przecenienia, a zwłaszcza tego pierwszego, o którym cały czas pamiętamy.

Pierwszymi, którzy zainicjowali i doprowadzili do przygotowania podręcznika „wrocławskiego” byli prof. Bogusław Banaszak i dr Artur W. Preisner. Opracowanie pod tytułem: *Prawo konstytucyjne. Wprowadzenie* ukazało się w 1996 r. Później prof. B. Banaszak już samodzielnie przygotował nowy podręcznik *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 1999, który w kolejnych wydaniach służy szerokiemu gronu odbiorców – nie tylko studentom, ale i praktykom. Nie sposób też nie przywołać podręcznika *Prawo konstytucyjne*, przygotowanego pod redakcją prof. Zbigniewa Witkowskiego i to już w 1993 r. (i kilkunastu jego późniejszych wydań); prof. Leszka Garlickiego, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 1997 (i kolejnych jego wydań – ostatnie z 2021 r., jak również wcześniejszego napisanego wspólnie z Krzysztofem Gołyńskim, *Polskie prawo konstytucyjne – wykłady*, Warszawa 1996), prof. Mirosława Granata, *Prawo konstytucyjne Pytania i odpowiedzi*, którego już 10. wydanie mamy szansę podziwiać (Warszawa 2021), czy też podręczników przygotowywanych przez wieloosobowe zespoły, np. pod redakcją prof. Wiesława Skrzydły, a także prof. Pawła Sarneckiego.

Zarówno te wymienione, jak i wszystkie inne podręczniki oraz skrypty, których tutaj nie wymieniamy, były dla nas wzorem i przykładem.

Obecnie każda Katedra prawa konstytucyjnego za punkt honoru uznaje posiadanie „swojego” podręcznika, co wydaje się być oczywiste i konieczne do realizacji jak najbardziej sprofilowanego i przemyślanego przez każdy Zespół procesu nauczania (wymieńmy tu choćby jeden z ostatnich, autorstwa prof. Marka Zubika, *Prawo konstytucyjne współczesnej Polski*, Warszawa 2020, a którego 2. wydanie ukaże się już niebawem).

Systematyka naszego podręcznika opiera się zasadniczo na dwóch najważniejszych – z perspektywy prawa konstytucyjnego i procesu dydaktycznego – filarach. Pierwszy to Konstytucja i sposób ujęcia w jej treści fundamentalnych rozwiązań ustrojowych. Drugi to przyjęty plan prowadzenia zajęć ze studentami pierwszego roku. Przyjeliśmy, że w ten sposób uda się nam je połączyć w taki sposób, który będzie odpowiednio służył stosowanemu przez nas modelowi realizacji procesu dydaktycznego.

Zdecydowaliśmy się jednocześnie na pracę w pełnym zespole obejmującym wszystkich aktualnych pracowników Katedry Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii, uznając, że jest to najwłaściwsza formuła, sięgająca wprost do wzorca ustrojowego, który w naszym ujęciu przyjął brzmienie: „Katedra jest dobrem wspólnym wszystkich jej pracowników”. Różnorodność spojrzenia, sposobu ujęcia pewnych kwestii wyraża się oczywiście nie w tym, że każdy z nas dublował prace swoich Koleżanek i Kolegów, ale w subiektywnym akcentowaniu pewnych wątków tematycznych w ramach omawianych indywidualnie zagadnień, którymi się demokratycznie podzieliliśmy. Mamy nadzieję, że takie podejście wpłynie na urozmaicenie wyводу, co sprawi, że będzie on bardziej interesujący, a może też niekiedy bardziej prowokujący do dyskusji.

Oczywiście nie udało się nam do końca osiągnąć zamierzonego celu, którym było jak najbardziej syntetyczne ujęcie najważniejszych zagadnień dotyczących Konstytucji RP i prawa konstytucyjnego, a przy tym takie ich przedstawienie, aby nie pojawiał się problem ze zrozumieniem przez studenta pierwszego roku studiów istoty i złożoności wszystkich instytucji, mechanizmów, procedur, czy wreszcie zasad i wartości rzeczywiście w naszym systemie ustrojowym funkcjonujących. Na swoje usprawiedliwienie możemy jedynie wskazać to, że problemy ze „zrozumieniem” postanowień Konstytucji RP wydają się stale pogłębiać, co powoduje, że prawdy, zasady i wartości, które wcześniej były proste, obecnie stają się nawet nie tyle skomplikowane, ile zupełnie „inne”. Mamy jednak nadzieję, że wszystkie (bądź prawie wszystkie) niedoskonałości zostaną nam wybaczone i obiecujemy już teraz, że kontynuacja wspólnego wysiłku będzie umożliwiała udoskonalenie przedstawianych treści w ramach kolejnych wydań naszego podręcznika.

Katedra Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego:

Ryszard Balicki
Michał Bernaczyk
Olga Hałub-Kowalczyk
Mariusz Jabłoński
Sylwia Jarosz-Żukowska
Marta Kłopocka-Jasińska

Artur Ławniczak
Małgorzata Masternak-Kubiak
Anna Śledzińska-Simon
Justyna Węgrzyn
Krzysztof Wygoda

Wrocław, lipiec 2021 r.

Rozdział I

POLSKI KONSTYTUCJONALIZM I JEGO ŹRÓDŁA

Literatura: L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015; M. Granat, *Prawo konstytucyjne. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2020; J. Locke, *Dwa Traktaty o Rządzie*, przekł. Z. Rau, Warszawa 1992; A. Ławniczak, *Geneza Konstytucji*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, e-Monografie nr 59, Wrocław 2005; R.M. Małajny (red.), *Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*, Warszawa 2013; Ch.H. McIlwan, *Constitutionalism: Ancient and Modern*, Ithaca, New York: Cornell University Press 1947; R. Piotrowski, *Demokracja nieliberalna czyli oksymoron konstytucyjny* [w:] *Potentia non est nisi ad bonum. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Witkowskiemu*, red. M. Serowaniec, A. Bień-Kacała, A. Kustra-Rogátka, Toruń 2018; M. Ryan, S. Foster, *Unlocking Constitutional and Administrative Law*, London 2012; C. Schmitt, *Nauka o konstytucji*, tł. M. Kurkowska, R. Marszałek, Warszawa 2013; P. Tuleja [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016; M. Tushnet, *Authoritarian Constitutionalism. Some conceptual issues* [w:] *Constitutions in Authoritarian Regimes*, red. T. Ginsburg, A. Simpser, Cambridge 2014.

1. Pojęcie konstytucjonalizmu (Michał Bernaczyk)

1.1. Wprowadzenie

Konstytucjonalizm był i z pewnością pozostanie jednym ze spornych pojęć w nauce prawa konstytucyjnego. Swą popularność zawdzięcza głównie porównawczemu prawu konstytucyjnemu, ale poza naturalną ciekawością badaczy ma też uzasadnienie praktyczne: usiłuje uchwycić podobieństwa współczesnych państw demokratycznych będące niekiedy koniecznym warunkiem do nawiązania współpracy międzynarodowej (np. drugi akapit preambuły do Traktatu północnoatlantyckiego z 4.04.1949 r. lub art. 2 i 49 Traktatu o Unii Europejskiej). Konstytucjonalizm zachowuje ściśle związki z współczesnym pojmowaniem konstytucji jako aktu prawnego o najwyższej mocy prawnej, o szczególnej zawartości oraz celach, jakie przypisuje się tak unikalnemu tekstowi prawnemu. Jednocześnie konstytucjonalizm wykracza poza czystą prawnodogmatyczną analizę konstytucji i obejmuje faktyczny wymiar obowiązywania prawa,

nawiązuje do skutków, jakie prawo konstytucyjne wywołuje w danym państwie (bądź też nie wywołało ze względu na brak jej przestrzegania).

1.2. Definiowanie konstytucjonalizmu

Sformułowanie „konstytucjonalizm” (aczkolwiek wąsko pojmowane i okraszone przymiotnikiem „socjalistyczny”, zob. orzeczenie TK z 28.05.1986 r., U 1/86, OTK 1986/1, poz. 2) towarzyszyło historii polskiego Trybunału Konstytucyjnego już od chwili powstania (w schyłkowym okresie PRL), kiedy to konstytucja oparta na monopolu PZPR starannie „koncensjonowała” działalność Trybunału (za sprawą art. 33a ust. 2 Konstytucji PRL dodanego w 1986 r. to Sejm rozpatrywał orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności ustaw z konstytucją). W 1993 r. (a więc w zasadniczo zmienionym ustroju) Trybunał Konstytucyjny bardzo stanowczo i wielokrotnie przywołał „zasadę konstytucjonalizmu” (nie definiując jej), ale posługując się nią jako antytezą „nieobowiązującej zasady pełni władzy i nadrzędności” Sejmu (chodziło o ocenę skutków prawnych nierozpatrzenia przez Sejm orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego we wspomnianej uprzednio procedurze; uchwała TK z 20.10.1993 r., W 6/93, OTK 1993/2, poz. 51).

 W polskiej nauce również używa się sformułowania „zasada konstytucjonalizmu” (M. Granat), aczkolwiek jest ono silnie utożsamiane z zasadą nadrzędności konstytucji w systemie źródeł prawa (por. art. 8 Konstytucji RP). Jest to podejście słuszne, z tym jednak zastrzeżeniem, że nie mówimy o nadrzędności jakiejkolwiek konstytucji, lecz takiej, która realizuje określone cele i wartości (o nich za chwilę). Samo pojęcie „konstytucjonalizm” jest używane nieco intuicyjnie, jako tło rozważań nad ewolucyjnym pojmowaniem konstytucji (L. Garlicki, *Polskie...*, s. 45), lecz nie stroniono od prób jego zdefiniowania. Na przykład Ryszard M. Małajny (1953–2018) ujął go następująco „konstytucjonalizm to fenomen, na który składają się następujące elementy: a) ogół poglądów dotyczących ustroju państwa (element aksjologiczny), b) ogół norm prawnych – zwłaszcza konstytucyjnych – regulujących ustroj państwa (element normatywny), c) szeroko rozumiana praktyka stosowania norm regulujących ustroj państwa, czyli praktyka konstytucyjna (element socjologiczny)”. Mimo ucieczki cyt. autora od szczegółowej charakterystyki owych poglądów, takie podejście wydaje się słuszne i spotykane w skali międzynarodowej. Badacze konstytucyjnego prawa porównawczego usiłujący zdefiniować konstytucjonalizm, podkreślają bowiem, że pojęcie to funkcjonuje w podwójnej roli: normatywnej i opisowej.

Po pierwsze, konstytucjonalizm jest utożsamiany z zespołem norm prawnych, a więc z nakazem (bądź zakazem) określonego zachowania się władz publicznych (bądź podmiotów prywatnych, jeśli postanowienia danej konstytucji stosuje się horyzontalnie). W największym uproszczeniu moglibyśmy powiedzieć, że konstytucjonalizm jest sumą prawnych ograniczeń adresowanych do władz publicznych wyodrębnionych w kon-

stytucji ze względu na kilka kluczowych zagadnień (przypisanie prawu w znaczeniu przedmiotowym roli podstawowej formy działania władz państwowych, ustanowienie granic działalności prawotwórczej i systemu kontroli przestrzegania prawa, a także przypisanie prawu określonej „jakości” o nierzadko moralnym, etycznym zabarwieniu). Mówimy wówczas, że **konstytucjonalizm ma wymiar normatywny**, ponieważ łączy w sobie zespół nakazów i zakazów adresowanych do ustawodawcy, władzy wykonawczej i sądowniczej. Jak zostanie wyjaśnione dalej, pojęcie to jest efektem ewoluowania poglądów dotyczących konstytucji i jej stosowania, aczkolwiek istotną częścią niespornych składników definiujących konstytucjonalizm jest ogół rozwiązań chroniących człowieka przed arbitralnym i nieprzewidywalnym zachowaniem podmiotu sprawującego władzę na terytorium państwa. To zaś tłumaczy, dlaczego prawnicy-konstytucjoniści chcący wyjaśnić omawiane pojęcie zwykle skupiają się na konsekwencjach umieszczenia w konstytucji klauzul podkreślających nakaz działania władz publicznych na podstawie prawa i w granicach prawa. Tego rodzaju przepisy umieszcza się zwykle w zasadach ustroju i bez trudu odnajdziemy je we współczesnych konstytucjach (np. art. 6 sekcja 2 Konstytucji USA, art. 20 i art. 28 § 1 Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec z 1949 r., art. 2, 7, 9 Konstytucji RP z 1997 r., art. 1 i 2 ust. 3 Konstytucji Republiki Czeskiej z 1992 r., art. 5 Konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej z 1982 r.).

Postawienie znaku równości pomiędzy konstytucjonalizmem a przestrzeganiem prawa krajowego lub międzynarodowego (por. art. 7 i 9 Konstytucji RP) byłoby jednak uproszczeniem i zbędnym mnożeniem pojęć w stosunku do zasady legalizmu. Oznaczałoby to również zredukowanie tego pojęcia do czasów Oświecenia, kiedy to wykuwały się podwaliny współczesnych poglądów dotyczących konstytucji jako aktu prawa pisanego o najwyższej mocy prawnej. Zresztą nawet doświadczenie życiowe uczy nas, że wpisanie do zasad ustrojowych nakazu działania na podstawie prawa i w granicach prawa nie czyni jeszcze danego ustroju państwem demokratycznym, a tym bardziej nie mówi nam nic o praktyce konstytucyjnej. Historia państw autorytarnych i totalitarnych przypomina, że one również posługują się prawem, w tym koncepcją konstytucji jako aktu o najwyższej mocy prawnej, lecz redukują znaczenie prawa do roli czysto organizacyjnej, technicznej, częstokroć przekształcając je w narzędzie agresywnej polityki międzynarodowej, opresji własnych obywateli i kultu jednostki [np. Konstytucja Korei Północnej z 1972 r., której preambuła określa państwo jako „niezwyciężone i nuklearne”, utożsamia treść konstytucji z wolą Kim Ir Sena i następcami tzw. dynastii Kimów, zaś ściśle przestrzeganie i egzekwowanie prawa socjalistycznego przez instytucje państwa i obywateli zalicza do podstawowych zasad ustroju politycznego (art. 18)].

Po drugie, konstytucjonalizm jest również definiowany w sposób opisowy, a więc bez kategorycznego wskazania istoty, lecz poprzez badanie cech, zamierzonej funkcji i rzeczywistych skutków, jaką konstytucja odgrywa w sprawowaniu władzy. Jedno z najczęściej przywoływanych określeń konstytucjonalizmu pochodzi od amerykańskiego historyka i politologa Charles'a Howarda McIlwaina (1871–1968), który

pisał następująco: „Konstytucjonalizm ma jedną zasadniczą cechę; jest nią prawne ograniczenie nałożone na władzę publiczną; jest antytezą arbitralnego rządzenia; jego przeciwieństwem jest despotyczna władza publiczna, rządy woli zamiast rządów prawa [...] wszystkie rządy konstytucyjne są z definicji rządami ograniczonymi” (Ch. McIlwan, *Constitutionalism: Ancient and Modern*, Ithaca, New York, Cornell University Press 1947, przekład własny – M.B.).

Widać zatem, że cytowanemu sformułowaniu bliżej do deklaracji ideowej, aniżeli definicji oddającej szczegółowo istotę pojęcia. Ważne jest jednak dostrzeżenie, że akcentuje ono poddanie władz politycznych prawu, co milcząco podkreśla pierwszorzędne znaczenie konstytucji. Tłumaczy to również, dlaczego pojęcie konstytucjonalizmu sytuowało się początkowo na pograniczu prawa i nauk politycznych. Zwłaszcza te ostatnie (w przeciwieństwie do prawa konstytucyjnego) nie skupiały się tak intensywnie na kwestiach instytucjonalnych, lecz patrzyły również na kwestie behawioralne i rozmaite teorie zachowań społecznych determinujących przestrzeganie konstytucji.

Jednym z czynników warunkujących przestrzeganie konstytucji (rozumiane jako realizowanie norm konstytucji lub powstrzymanie się od działań przez nią zakazanych) jest fakt, że adresaci jej norm podzielają system wartości, jaki legł u jej podstaw. Z tego powodu obowiązywanie, interpretacja i przestrzeganie konstytucji nie mogą abstrahować od warunków społecznych wpływających na aprobatę jej norm. Brak koherencji w tym zakresie może skutkować odrzuceniem konstytucji przez suwerena (np. takich przyczyn poszukuje się w upadku systemu konstytucyjnego Republiki Weimarskiej; we francuskim prawie konstytucyjnym podaje się symptomatyczne przykłady stopniowego rozdźwięku pomiędzy praktyką konstytucyjną a normatywnym wzorcem konstytucji, którego kulminacją jest mniej lub bardziej gwałtowna całościowa zmiana tej ostatniej, w celu odrzucenia dotychczasowych praktyk ustrojowych, np. w formie Karty konstytucyjnej z 1830 r., Konstytucji II Republiki z 1848 r. w XIX w. lub w odniesieniu do ustawodawstwa delegowanego w konstytucjach IV i V Republiki).

Z kolei w przypadku adresatów jawnie lub skrycie odrzucających związaną konstytucją muszą istnieć mechanizmy przeciwdziałające lub niweczące skutki naruszeń porządku konstytucyjnego ze strony zarówno funkcjonariuszy aparatu państwa, jak i podmiotów trzecich (w Europie taki zespół poglądów uformował się przede wszystkim wskutek dojścia nazistów do władzy; funkcjonuje on pod nazwą „demokracji obronnej” *militant democracy*, *Streitbare Demokratie*, *Wehrhafte Demokratie*).

Ten problem dostrzegano już u zarania nowożytnego konstytucjonalizmu m.in. w piśmiennictwie Jamesa Madisonsa, który jeszcze przed ratyfikacją i wejściem w życie Konstytucji USA na łamach 48. eseju z 1788 r. opublikowanego w słynnym cyklu *Federalist Papers* przestrzegał przed pokładaniem zaufania w „papierowych barierach” (ang. *parchment barriers*) stawianych skłonnemu do naruszeń „duchowi władzy”. Podawał

też przykłady pierwszych konstytucji stanowych, które odznaczały się wyraźnym rozdziałem władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej (w Wirginii), lecz nie wprowadziły wystarczających mechanizmów kontroli zapobiegających dominacji jednej z nich. Krytykował również legislaturę za lekceważenie Rady Cenzorów (protoplastki kontroli zgodności stanowego prawa z konstytucją Pensylwanii) wytykającej jaskrawe naruszenia konstytucji. Można spuentować, że historia konstytucjonalizmu jest ciągłym eksperymentem skupionym na kodyfikowaniu w aktach prawnych rangi konstytucyjnej ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego w taki sposób, który daje możliwości przestrzegania konstytucji i ewentualnych korekt bez uciekania się do przemocy.

Poszukiwanie optymalnych rozwiązań prawnych umożliwiających przestrzeganie konstytucji wymaga doświadczenia, a przede wszystkim obserwacji prawa w działaniu. Wydaje się, że głównie za sprawą tego anglosaskiego pragmatyzmu pojęcie konstytucjonalizmu przeniknęło do nauki prawa konstytucyjnego. Inaczej rzecz ujmując, konstytucjonalizm zaczął opisywać konstytucję nie tylko jako kolejny przedmiot dogmatyki prawniczej, lecz również jako zjawisko faktyczne, manifestujące się w studiowaniu pewnych pożądanych skutków (np. pociągnięciu do odpowiedzialności za nadużycie władzy, skuteczne udzielenie ochrony prawnej) bądź takich, które podważają idealne założenia towarzyszące uchwaleniu nominalnie demokratycznej konstytucji (np. systemowe niewykonywanie orzeczeń sądów konstytucyjnych, immunizowanie niegospodarności majątkiem publicznym, nieściganie przestępstw popełnionych z motywacji politycznej, prześladowanie mniejszości lub przeciwników politycznych). Można by rzec, iż współcześnie konstytucjonalizm poszukuje „sprawczości” prawa konstytucyjnego, zaczynając od takiego ułożenia ustroju oraz trybu działania instytucji państwa, aby z jednej strony nakreślić granice władzy państwowej niezależnie od jej aktualnej proveniencji politycznej, zaś z drugiej strony zapewnić, że rozproszenie władzy państwowej zostanie przeprowadzone w pewien określony sposób.

W efekcie konstytucjonalizm można zdefiniować jako ogół rozwiązań ustroju państwowego wynikających z norm konstytucji pisanej lub towarzyszącej jej praktyki konstytucyjnej (w tym precedensu lub konwenansu), zapewniających takie rozproszenie władzy państwowej, aby osiągnąć następujące cele:

- 1) władze publiczne działają na podstawie prawa i w granicach prawa (por. art. 7 Konstytucji RP);
- 2) organy władzy publicznej są rozdzielone pod względem zarówno kompetencyjnym (por. uwagi Trybunału Konstytucyjnego na temat rozdzielenia władz i „minimum wyłączności kompetencyjnej” poszczególnych władz publicznych; orzeczenie z 21.11.1994 r., K 6/94, OTK 1994/2, poz. 39), jak i personalnym [przeciwdziałanie sytuacji, w której mimo formalnego podziału sfer działania organów władzy publicznej posiadają one tego samego piastuna; por. wypowiedź ETPCz dotyczącą sądowej kontroli ingerencji państwa w kult pamięci osoby zmarłej w przypadku ekshumacji ofiar katastrofy smoleńskiej – wyrok ETPCz

Podręcznik prezentuje ogół zagadnień składających się na akademicki wykład prawa konstytucyjnego, w szczególności:

- zasady i analizę stale kształtującej się praktyki ustrojowej,
- modelowe i koncepcyjne założenia i rozwiązania systemowe,
- wolności i prawa jednostki,
- stany nadzwyczajne,
- problemy i wątpliwości związane z praktycznym tworzeniem oraz stosowaniem postanowień Konstytucji i aktów rozwijających jej postanowienia w polskim porządku prawnym.

Publikacja uwzględnia orzecznictwo organów władzy sądowej i innych organów rozstrzygających, krajowych i międzynarodowych. Przeanalizowano również mechanizmy funkcjonowania państwa oraz tworzenia prawa uwzględniające 25-letnie obowiązywanie Konstytucji RP, z odniesieniem się do sytuacji wynikającej ze specyfiki prawodawstwa antycovidowego.

Systematyka podręcznika pomaga stopniowo zdobywać i pogłębiać potrzebną wiedzę z obszaru prawa konstytucyjnego przez studentów wydziałów prawa i administracji, pomoże również usystematyzować wiedzę wszystkim zainteresowanym omawianymi zagadnieniami.

Autorami są pracownicy Katedry Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Doświadczeni dydaktycy, autorzy wielu opracowań dotyczących różnych zagadnień z obszaru prawa konstytucyjnego, mający doświadczenie praktyczne związane z piastowaniem funkcji publicznych i wykonywaniem prawniczych zawodów zaufania publicznego.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788382465433 W01D06

ISBN 978-83-246-543-3

9 788382 465433

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL